

Naslovi poglavlja "Od buntovnice do profesionalnog medija" i "Poganka, žrtva, kazivačica" sažetak su percepcijske palete jednog fenomena i ilustracija njegove složenosti.

Iako je prvotna autorova namjera bila analiza etnografskih sadržaja u iskazima procesa protiv vještica, proučavanjem dostupne dokumentacije njegovo je istraživanje dobilo nove dimenzije. Kult vila, kategorija posrednika između ljudskog i vilinskog svijeta, tzv. *vilenica*, teološko-pravni pritisci i njihov utjecaj na pučka vjerovanja — sve to je postalo građom za temeljni dio ove knjige. Izložena je tu zanimljiva dinamika — tenzija i prožimanje pučke i tzv. učene kulture pod kojom se podrazumijeva interpretacijski monopol stoljećima rezerviran za službeni nauk katoličke crkve. I dok je u predreformacijskom razdoblju poganski element pučke kulture donekle toleriran, u onom kasnijem, u doba "zbijanja kršćanskih redova", gotovo su svi elementi te kulture podvrgnuti inkvizitorskoj revalorizaciji. Pučka kultura i pripadajuća joj kozmologija nisu mogle ostati u zoni moralne neutralnosti, već su nasilno poistovječene sa sotonističkom, tj. destruktivnom i protukršćanskom praksom. Iako dokumentacija kojom se služi autor nije bogata, ona pokazuje sve elemente ove zanimljive interakcije.

Što se tiče sadržaja samih predaja, ostaje otvoreno pitanje njihova porijekla. Duguju li ga ona hrvatskim prostorima ili su jednim dijelom preuzeta iz mitske baštine drugih naroda, pitanje je koje samo za sebe predstavlja novi istraživački pothvat. Činjenica je da su mnogi motivi poznati iz područja poredbenih religija i da uvelike podsjećaju na arhaičke mitske scenarije, kao što su elementi ekstatičkih kultova. Primjeri koje autor navodi su dovoljno rječit prilog: *vilenica* (posrednica) koja u djetinjstvu nestaje iz zajednice na neko vrijeme ukradena od vila, da bi potom zadobila moći kojima služi zajednici kao iscjeliteljica i posrednica dio je scenarija prepoznatljivog u iskazima o euroazijskim šamanima, pa i onima o suvremenim duhovnim učiteljima kao što je Sai Baba.

Uz pomoć priložene dokumentacije autor ilustrira žilavost pučke kulture koja odolijeva pritisku službene teologije, ali se i služi njezinim reelaboracijama. Tako se vilinsko biće pojavljuje u liku dominkanske redovnice. Utjecaj je — kako ističe autor — obostran. U oblikovanju teološke slike vještijeg šabata crkveni juristi i demonolozi nisu crpili inspiraciju iz Biblije, već iz postojećeg korpusa mitema i predaja. Stoga je pučka kultura "jezgra kristalizacije teološkog stereotipa", a u obrnutom procesu taj stereotip djeluje na pučku kulturu.

"Vilenica i vilenjak" je izvanredno izbalansiran rad. I pored zakučastih zahtjeva interdisciplinarnog pristupa bit će razumljiv i manje stručnoj čitateljskoj publici. Autorovo poznavanje materije daleko nadilazi opsege dostupne mu dokumentacije. Njegova nikad razmetljiva kompetencija vidljiva je u svakoj fusnoti. Područje njegova znanstvenog interesa popularno je, ali uglavnom nestručno obrađeno. Nadajmo se da će Zoran Čiča popuniti tu prazninu.

Belmondo MILIŠA

Marija Stanonik, Teoretični oris slovnstvene folklore, Založba ZRC, Ljubljana 2001., 448 str.

"Folkloristika? Ljudi se osupnu kad spomenem tu disciplinu" i "blijedo me gledaju kad govorim o folkloristici", navodi su iz članka koji su Barbara Henkes i Richard Johnson 2002. godine objavili u časopisu *Journal of Folklore Research* (2-3). Tim riječima Henkes i

Johnson u zajedničkom tekstu o susretištima i mimoilazištima folkloristike, povijesti i kulturalnih studija isповjedno sažimaju suvremenu akademsku recepciju folkloristike. Henkes i Johnson pišu o prilikama u Velikoj Britaniji i Nizozemskoj te o vlastitoj znanstvenoj praksi, no njihov je tekst iskustveno razumljiv i onkraj tih granica.

Uostalom, on je objavljen u časopisu u kojem su (uglavnom američki) folkloristi tijekom 1990-ih opetovano raspravljali o vidljivosti, predmetu i, konačno, imenu svoje znanstvene discipline. S tom rasprom knjiga slovenske folkloristkinje Marije Stanonik samo naizgled nema dodirnih točaka.

Marija Stanonik se, naime, u knjizi *Teoretični oris slovstvene folklore (Teorijski nacrt književnog folklor)* ne osvrće za suvremenim inozemnim epistemološkim folklorističkim prijemima, ali raspravu otvara dvama stalnim mjestima te folklorističke raspre: akademskom izmještenošću folkloristike te negativnim konotacijama pojma folklor. Tako uvod (*Blišč in beda slovstvene folklore [Sjaj i bijeda književnog folklor]*) i prvi dio knjige (*Predmet in terminologija [Predmet i terminologija]*) uglavnom prate institucionalnu putanju folkloristike, s jedne, te recepciju pojma folklor, s druge strane. Akademska zajednica folkloristiku nerijetko olako vrednuje kao romantičarski relikv ili pomoćnu znanost, dok se u publicistici pojam folklor — kad referira na slovenski kontekst — rabi usporedno s pojmovima trivijalno, sentimentalno, nazadno i sl.

Semantičko "potonuće" folklor Stanonikova neće pokušati zaliječiti tako što će, kao što su to, primjerice, učinile Barbara Kirshenblatt-Gimblett ili Regina Bendix, zagovarati promjenu imena discipline, niti će u rubnom položaju folkloristike vidjeti moguće rasadište kritičnosti, subverzivnosti i interdisciplinarnosti. Naprotiv, Marija Stanonik promicat će institucionalizaciju i disciplinarnu zasadu folkloristike te će književnu folkloristiku pokušati sustavno razgraničiti od susjednih joj disciplina, etnologije i književnosti. Gledano iz očišta sve probitačnijeg inter/multi/transdisciplinarnog i autorefleksivnog epistemološkog trenda, riječ je o anakronom pothvatu, ali upravo su jasno ocrtane granice folkloristike, prema Stanonikovoj, preduvjet za njezinu interdisciplinarnost. Stanonikova, naime, smatra da je interdisciplinarnost moguća tek nakon što se znanstvena disciplina svojim predmetom, terminologijom, fenomenologijom i metodologijom odredi nasuprot drugim disciplinama.

Stoga ona u knjizi *Teoretični oris slovstvene folklore* nudi terminološke, fenomenološke i metodološke odrednice književne folkloristike i njezina predmeta. Autorica dijakronijski prati terminološka previranja pojma folklor (od narodnog blaga do usmene književnosti), te se na temelju njegove (lingvističko-semantičke, antropološko komunikacijske, znanstveno-spoznajne) razrade odlučuje za dosljednu uporabu pojma *slovstvena folklor* (književni folklor).

Slijedeći "američku kontekstualnu folkloristiku" Stanonikova u središnjem dijelu knjige (*Fenomenologija*) razlaže teorijske zasade književnog folklor trima njegovim razinama: tekstom, teksturom i kontekstom, što su ujedno i nazivi triju poglavlja tog dijela knjige. U poglavlju naslovljenom *Tekst* autorica kritički prikazuje različite teorijske pristupe odnosu jezika, književnog folklor, jezikoslovlja i književne folkloristike, zatim varijabilnosti i varijantama književnog folklor, kao i razlike između književnog folklor i trivijalne književnosti te književnosti uopće, i, konačno, razlike između književnog folklor u stihu i prozi. Prikaz teorijskih uporišta spomenutih fenomena svojevrstna je priprema "terena" za posljednju i najopširniju cjelinu poglavlja *Tekst*. Ona se bavi žanrovskom klasifikacijom književnog folklor, a klasifikacija, prema Stanonikovoj, mora hijerarhijski razlučiti i teorijski objasniti različite fenomene. Nakon što iznese lingvističke, književnoteorijske te folklorističke pristupe žanrovskom sustavu književnog folklor Stanonikova prema induktivnom i deduktivnom načelu razlikuje i potom prikazuje nekoliko ključnih teorija književnofolklorinih žanrova. Poglavlje *Tekst* zaključuje, također, pomnom razdiobom načela klasifikacije te problematizacijom odnosa sistematizacije i opisa književnog folklor. Razumijevajući književni folklor kao sinkretični fenomen, Stanonikova se u sljedećim poglavljima usredotočuje na pitanja izvedbene (*Tekstura*) i kontekstualne razine književnog folklor (*Kontekst*).

U *Metodologiji*, trećem i zaključnom dijelu knjige *Teoretični oris slovstvene folklore*, Marija Stanonik iz metodološke perspektive propituje odnos između književnosti i književnog folklor. Pritom autorica s pravom pristupa metodologiji zapisivanja i priređivanja književnog folklor kao koncepcijskom, a ne isključivo tehničkom izboru. Krećući se uglavnom kroz praksu slovenskih folklorista, Stanonikova razlikuje rekonstrukcijske i reprodukcijске pristupe zapisivanju i priređivanju književnog folklor te ih analizira s obzirom na pripadne im metodologije. Postupak zapisivanja i priređivanja književnog folklor autorica zatim zahvaća kao prijenos neposredne govorne forme u tehnički tip komunikacije, odnosno, problematizira ga kao postupak prekodiranja.

Ovaj sustavan, pomno strukturiran i visoko formaliziran teorijski nacrt književnog folklor završava sa sedam paradoksa književnog folklor koji bi se mogli iščitati i kao otvoren poziv na, možda i (post)teorijski, dijalog s književnom folkloristikom koju promiče — s obzirom na teorije koje iznosi sintetska, a s obzirom na kritičnost i način na koji ih obrađuje naglašeno autorska — monografija Marije Stanonik. U tom dijalogu *Teoretični oris slovstvene folklor* ne bi morao nužno ponijeti ulogu *deklaracije neovisnosti* književne folkloristike, ali bi svakako bio pronicav pripovjedač teorijskih ishodišta jedne discipline, kao i njezine artikulacije u slovenskom kontekstu. Takvo čitanje knjige *Teoretični oris slovstvene folklor* otežat će tek autoričina strategija da neke od teorija (primjerice, J. de Vriesovu, W. i J. Grimmovu te koncepciju folklornih žanrova Hede Jason) prikaže isključivo iz "druge ruke", te izostanak kazala, koje ipak donekle nadomješta pomnijiv *Sadržaj*.

Marijana HAMERŠAK

Tkonski zbornik, Hrvatsko-glagoljski tekstovi iz 16. stoljeća, prir. Slavomir Sambunjak, Općina Tkon, Tkon 2001., 296 str.

Knjižice malenoga formata vrlo često svojim sadržajem imaju veliko značenje, posebice u specifičnim znanstvenim i stručnim disciplinama. Takva je i knjižica *Tkonski zbornik*, čiji je priređivač prvi put dao na uvid široj znanstvenoj, ali i neznanstvenoj slavističkoj javnosti sadržaj iznimnoga književnoga spomenika neliturgijske hrvatske pisane riječi iz prve polovice 16. stoljeća.

Rukopis *Tkonskoga zbornika* je pisan na papiru, lijepom sitnom glagoljskom kurzivom s pokojim primjerom uglatih glagoljskih slova. Vrlo je ugodan za čitanje krugu čitatelja koje privlači glagoljska kurziva. S obzirom na duktus, *Zbornik* su po svoj prilici pisale dvije ruke. Danas se čuva u Arhivu HAZU pod signaturom IV a 120. Original je maloga formata (13,7 x 10,3cm), koji slijedi i ova knjižica dimenzija 17x12,5cm.

Priređena knjiga se sastoji iz tri dijela. Prvi dio broji 40 stranica i ima dva podnaslova: *Tkonski zbornik kao uzorak hrvatske glagoljske srednjovjekovne književnosti* i kratka *Napomena o transliteraciji*. Ovaj stručni uvod predstavlja donekle uvod u latinički tekst koji zaprema drugi, veći dio knjige (str. 41-246). Za što lakše razumijevanje predočene srednjovjekovne građe na kraju knjige autor dodaje *Rječnik važnijih simbola* i *Rječnik važnijih imena* koji se sastoje od 96 pojmova, te kraćega popisa temeljne literature (247-294).

U uvodnim napomenama autor ukratko objašnjava važnost priređenoga glagoljskoga rukopisa kao jedne od najsveobuhvatnijih zbirki širokoga spektra srednjovjekovnoga štiva, naglašavajući već u prvoj rečenici da je objavljivanje glagoljskih kodeksa sveopća znanstvena rijetkost. Upravo je zbog toga i vrijednost ove knjižice znatna. U uvodnom dijelu autor u izvjesnoj mjeri komentira posebno zanimljive odlomke zbornika, obrazlažući njihovo književno značenje, ali i postavljajući pitanja, katkad vrlo